

TERORISTIČKI NAPADI NA SPORTSKE OBJEKTE OD 1970-ih DO 2017. GODINE: OD SELEKTIVNE DO MASOVNE DESTRUKCIJE

Luka Leško *

UDK: 323.28:725.826“1970/2017”
355.01:725.826

Pregledni rad

Primljeno: 3. X. 2018

Prihvaćeno: 28. I. 2019.

SAŽETAK

Unaprijed poznati termini mečeva, masovna okupljanja, velika koncentracija emocija i postizanje publiciteta bez velikog troška čine sportske objekte pogodnim mekim metama terorističkih napada. Nakon terorističkih napada na sportskim događajima krajem 20. stoljeća i terorističkih napada 11. rujna 2001., sigurnost, uključujući protuterorističke strategije, postala je iznimno važna u pripremi velikih sportskih događaja. Cilj ovoga rada bio je utvrditi prevalenciju terorističkih napada na sportske objekte od 1970. do kraja 2017., te potom provesti komparativnu analizu terorističkih napada počinjenih od 1970. do kraja 1999. i napada počinjenih od 2000. do kraja 2017. godine. Za prikupljanje podataka korištena je Global Terrorism Database. Od 1970. do kraja 2017. godine 61 teroristička organizacija/grupa je izvršila 234 teroristička napada na sportske objekte. Ljudskim žrtvama rezultiralo je 61,96% napada. Ukupno je 556 osoba ubijeno, a 2490 ozlijeđeno. U razdoblju od 1970. do 1999. izvedena su 72 napada i u tom razdoblju su u napadima ozlijeđene ili ubijene 262 osobe, dok su od 2000. do 2017. izvedena 162 teroristička napada na sportske objekte, a u napadima je ubijeno ili ozlijeđeno 2786 osoba. Terorizam na sportskim objektima je prije bio selektivniji, a danas mu je najčešći cilj masovno ubijanje civila u svrhu širenja kolektivnog straha. Otkako je unazad desetak godina povećan budžet za osiguranje velikih sportskih događaja, podaci ukazuju na manji broj napada, odnosno učinkovitost u prevenciji terorističkih napada na najvećim sportskim događajima, što je kao posljedicu donijelo promjenu meta napada: mete su manje eksponirani, ali također masovni sportski događaji, posebno u bliskoistočnim zemljama. Broj takvih napada je zabrinjavajući. Usprkos brojnim napadima, terorizam nije uspio značajno omesti održavanje sportskih natjecanja sve do danas. Osim protuterorističkih studija i strategija u kontekstu terorističkih napada na sportske objekte, preporučuju se i analize utjecaja sigurnosnih strategija na građanske slobode tijekom održavanja sportskih događaja.

Ključne riječi: terorizam, sigurnost, protuterorizam, obavještajne službe, bomba, sport, stadion.

* Luka Leško (luka.lesko@kif.hr), doktor kineziologije iz Zagreba, uposlen je kao vanjski suradnik na Kineziološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

UVOD

Sigurnost je strukturni element opstanka i djelovanja pojedinca, društva, države i međunarodnog poretka, jedna od osnovnih životnih funkcija, ali i temeljnih ljudskih potreba (Bilandžić i Mikulić 2007). Shodno tomu, važno je proučavanje fenomena koji, poput terorizma, ugrožavaju sigurnost. Terorizam je proizvod i rezultat međusobno višestruko isprepletene kombinacije niza povijesnih, političkih, socijalnih, kulturoloških, ideoloških, religijskih, gospodarskih i psiholoških čimbenika (Friedman 2003). U protuterorističkom djelovanju države koriste različite instrumente: policijske, kazneno-pravne, vojne, obavještajne, političke, civilno-građanske, te ponekad i amnestiju za prestanak terorističkog djelovanja (Jones i Libicki 2008), što često zahtijeva međunarodnu suradnju u razmjeni obavještajnih podataka. Eskalacija suvremenog terorizma u svijetu uvjetovala je i ustanovljavanje „treće opcije“ (prostor između policije i vojske) odnosno stvaranje „trećih snaga“ (specijalne snage) za borbu protiv terorizma (Bilandžić i Milković 2009).

U 14. stoljeću je u francuski rječnik, a dva stoljeća kasnije i u engleski rječnik ušao pojam *terror* (lat. *terror*: strah; prijetnja; zastrašujuće djelo), prema kojemu je nastao pojam terorizam. Do danas nije utvrđena jednoznačna definicija terorizma oko koje je složna cjelokupna akademska zajednica. Dijelom je to zbog situacijske prirode terorizma, njegova preklapanja s drugim oblicima političkog nasilja (poput gerilskog ratovanja), ali i izuzeća državnog terorizma iz definicije (u nizu zemalja su (pro)državni „eskadroni smrti“ u ime nacionalne sigurnosti ubili desetke tisuća svojih građana, navodnih protivnika vladajućih režima). U prilog tomu svjedoči činjenica da američka administracija koristi više od dvadeset definicija pri čemu se unutar pojedinih resora definicije mijenjaju svake tri do četiri godine (Schmid 2011). U širem smislu terorizmom se smatra uporaba nasilja (terora) radi ostvarenja političkih ciljeva, a frekvencijska analiza definicija ukazuje na to da njima dominiraju sljedeće riječi: nasilje / primjena sile, politički element, strah/teror, prijetnja i psihološki učinci (Bilandžić 2014). Još je američki predsjednik Jimmy Carter tijekom svog predsjedničkog mandata (1977–1981) inzistirao da Specijalno koordinacijsko vijeće razmotri postupke za rješavanje terorističkih incidenata (*Terrorism Analysis in the CIA...*). Uspješan protuterorizam zahtijeva prepoznavanje i zaustavljanje prijetnje prije nego što se materijalizira, što zahtijeva vrhunsko obavještajno djelovanje (Treverton 2008: 101). U SAD-u su još 2011. godine troškovi obavještajnog djelovanja usmjerenog protiv terorizma iznosili 80 milijardi dolara (Priest i Arkin 2011). Standard obavještajnog protuterorističkog djelovanja podrazumijeva prikupljanje informacija iz javnih izvora (OSINT), prikupljanje tajnih informacija posredstvom ljudskih izvora (HUMINT), mjere prisluškivanja i praćenja različitih komunikacijskih, radarskih, satelitskih i drugih elektroničkih sustava (SIGINT), „measurement and signatures intelligence“ (MASINT) te „imagery intelligence“ (IMINT). Uz uvjet dobivenog zahtjeva (u sklopu godišnjih smjernica za rad sigurnosno-obavještajnih institucija ili u okviru ad-hoc zadataka korisnika obavještajnih informacija), uobičajen ciklus obavještajnog rada podrazumijeva planiranje prikupljanja informacija, prikupljanje informacija, obradu, analizu, diseminaciju i povratnu spregu. Obavještajne institucije usmjerene su na

prikupljanje, obradu, vrednovanje i procjenu podataka o nositeljima terorističkih aktivnosti, ali i drugim osobama koje bi pripadnici terorističkih organizacija potencijalno mogli regrutirati i radikalizirati.

U kontekstu terorizma, određen broj intelligence studija proučava neadekvatne obavještajne podatke, kao jednim od glavnih razloga neuspjele prevencije iznenadnih terorističkih napada (Byman 2014). Ljudske i materijalne štete koje uzrokuje terorizam povećavaju potrebu za njegovim istraživanjem. Znanstvena istraživanja zasigurno su pridonijela boljem razumijevanju terorizma i unapređenju provedbenih nacionalnih politika i protuterorističkih strategija. U širokom spektru društvenih čimbenika koje terorizam pogađa očituje se važnost multidisciplinarnosti u proučavanju terorizma. Iako je bez usuglašene definicije terorizma otežano stvaranje teorija (Senechal 2004), znanstvenici diljem svijeta proučavali su terorizam kroz prizmu teorije moći, teorije sukoba, teorije društvenih pokreta, teorije relativne deprivacije / strukturalnog pritiska, teorije racionalnog izbora, teorije socijalnog identiteta, kritičke teorije frankfurtske škole i dr.

Suvremeni terorizam pogađa razne društvene fenomene, uključujući i sport. Recentni radovi (Coakley 2009; Giulianotti 2005; Koković 2005) ističu da je sport više od igre, susreta ili utakmice, on je sastavni dio socijalnog i kulturalnog konteksta sa značenjima koja nadilaze rezultate i statistiku same sportske izvedbe. Atkinson i Young (2002) smatraju da proučavanje odnosa sporta i terorizma obuhvaća dvije najzastupljenije teme suvremenog života. Giulianotti i Klauser (2012) pokušali su konstruirati specifičnu teoriju koja povezuje terorizam i sport (*sport/terrorism couplet*), te su iznijeli nekoliko smjernica u istraživanju terorizma u sportu. Naglašavaju važnost znanja o fenomenu terorizma, teroristima, strategiji i strukturi protuterorizma, te o sportu i specifičnostima velikih sportskih događaja, što je zbog ukupne opsežnosti još uvijek izazovno obuhvatiti. Također ukazuju na važnost istraživanja sigurnosti i načina upravljanja javnim prostorima tijekom velikih sportskih događaja, kao i na društvene učinke takvih mjera. Udari na događaje s masovnim okupljanjima mogu se promatrati i sa stajališta Foucaultove (1991) tzv. eventalizacije, što pretpostavlja da incidenti imaju povijesno značenje kao događaji koji remete i destabiliziraju prethodne načine razumijevanja svijeta.

Općenito su u svijetu najčešće mete terorističkih napada civili i civilne institucije (Bilandžić 2014). Prema Nacionalnoj protuterorističkoj strategiji SAD-a (*National Strategy for Counterterrorism of the United States of America*, 2018), jedna od prioritarnih aktivnosti upravo je poboljšanje obrane mekih meta¹ odnosno uglavnom javnih prostora na kojima se okuplja veći broj osoba kao što su, primjerice, škole, bolnice, ugostiteljski, sportski i kulturni objekti i sl. Sportski objekti su privlačne meke mete terorističkih napada zbog toga što se sportski događaji odvijaju u nepolitičkoj i opuštenu atmosferi (Riordan 1998), često služe kao privremeni predah od svakodnevice (Wedermeyer 1999), privlače brojnu publiku, nabijeni su emocijama, a termini mečeva unaprijed su poznati, pa se postiže publicitet bez velikog troška. Stadioni su nerijetko simboli nacionalnog identiteta, što je radikalima ponekad dodatan motiv

¹ Tvrdo branjene mete su, primjerice, veleposlanstva i vladine institucije.

za napad na vlast, čime se dovodi u pitanje i sposobnost same vlasti. Teroristički napadi na sportske objekte često za posljedicu imaju tzv. društvenu paraliziranost (Galily i dr. 2016), te su ozbiljna prijetnja sportu.

Jedan od ciljeva, ali i sredstvo u postizanju glavnog cilja terorizma je proizvodnja straha i društvene anksioznosti (Walsh 2017). Odnosi se to i na društva koja se izvana čine snažnima, ali terorizam ukazuje na njihovu ranjivost. Prema Kegleyju (2003), izazivanje straha neopravdanim terorom je, uz publicitet, postalo glavno obilježje terorizma. Prema Louise Richardson (2007), teroristi žele tri „R“: osvetu zbog stvarnih ili percipiranih nepravdi i poniženja (*revenge*), ugled i pažnju javnosti (*renown*), te reakciju napadnutih (*reaction*). U prilog tomu može se reći da izvještavanje o terorizmu proizvodi i neželjene efekte, poput publiciteta za teroriste, zastrašivanja javnosti, propagiranja terorističkih medija i ometanja protuterorističkih akcija. Organizatori Olimpijskih igara u Sydneyju 2000. godine bili su zabrinuti da bi igre mogle postati metom terorista zbog australskog odobravanja vojnih intervencija SAD-a (Jefferson Lenskyj 2002; Toohey i Taylor 2012). Nakon 11. rujna 2001. sport je ušao u poseban fokus nacionalne sigurnosti SAD-a, a pojedine državne sigurnosne službe postale su stalni dionici sportskih događaja (King 2016). U vezi s prepoznavanjem sportskih događaja kao meta s velikim odjekom treba spomenuti da je 2008. godine zbog opasnosti od napada Al-Qaide prvi put otkazan Rally Dakar.

U pripremi velikih sportskih događaja iznimno važna je postala sigurnost, uključujući protuterorističke strategije (Savitch 2003), što je dovelo do multipliciranja budžeta za sigurnost s oko 66,2 milijuna dolara na Olimpijskim igrama u Barceloni 1992. na 1,7 milijardi dolara na Olimpijskim igrama u Londonu 2012. godine (Giulianotti i Klauser 2012). Zemlje domaćini velikih sportskih događaja suočavaju se i sa cyberterorizmom². Iako ga dominantno koriste hakeri neteroristi (Mahan i Griset 2007), cyberterorizam je postao i često terorističko oružje. Zabilježeno je da su Olimpijske igre u Pekingu 2008.g. pretrpjele oko 12 milijuna cyber napada tijekom svakoga dana njihova trajanja (Ormsby 2010.), no nije poznato je li (i koliki) udio tih napada bio teroristički motiviran. U tom kontekstu valja istaknuti kako cyber napad i cyberterorizam nisu istoznačnice. Cyber napad usmjeren je na računalo, informacijski sustav ili računalnu mrežu, s ne nužno terorističkim motivom. Od gradova kandidata za velike sportske događaje očekuje se okupljanje vrhunskih timova iz područja protuterorizma, a policija je za trajanja velikih sportskih događaja ovlaštena za rigorozniju kontrolu na javnim mjestima uz nerijetku restrikciju civilnih prava, poput prava na političke prosvjede (Boyle i Haggerty 2009). Tako su, primjerice, na Olimpijskim igrama u Londonu 2012. gledatelji i lokalni stanovnici stalno su praćeni i snimani putem kamera i CCTV-a, helikoptera i dronova, povećana je prisutnost vojnog osoblja, kao i ekstenzivne pripreme MI5 i Ministarstva obrane (King 2016). U nekim zemljama koje su ugostile velike sportske manifestacije, poput Indije, Kine i Južnoafričke Republike, zbog izgradnje raznih kompleksa stotine tisuća građana su prisilno preseljeni iz svojih domova (Sudworth 2006), što zbog revolta također

² Cyberterorizam podrazumijeva osmišljen, politički ili ideološki motiviran napad ili prijetnju napadom na informacije, računalne sustave, programe i podatke, koji mogu rezultirati nasiljem nad civilnim metama (Taylor i dr. 2006).

može biti motiv za napad na sportske događaje. U tablici 1 prikazane su dimenzije i klasifikacija terorizma prema Victoroffu (2005).

Tablica 1: Dimenzije i klasifikacija terorizma prema Victoroffu (2005).

Varijable	Klasifikacija terorizma
Broj počinitelja	Individualni vs. grupni
Sponzorstvo	Državni vs. subdržavni vs. individualni
Odnos s vlastima	Protudržavni/protuvladajući/separatistički vs. prodržavni/provladajući
Mjesto	Unutardržavni vs. transnacionalni
Vojni status	Civilni vs. paravojni ili vojni
Duhovna motivacija	Sekularna vs. vjerska
Financijska motivacija	Idealistička vs. poduzetnička
Politička ideologija	Lijeva/socijalistička vs. desna/fašistička vs. anarhistička
Hijerarhijska uloga	Sponzor vs. lider srednjeg menadžmenta vs. sljedbenici
Spremnost za umiranje	Samoubilački vs. nesamoubilački
Meta	Vlasništvo (uključujući i podatke) vs. pojedinci vs. šire mase
Metodologija	Bombaški napadi, ubojstva, otmice / uzimanje taoca, masovna trovanja, silovanja i dr. (bioterrorizam, cyberterrorizam)

Teroristički akti obuhvaćaju eksplozivne napade (najčešći), oružane napade, atentate, infrastrukturne napade, kidnapiranja, kidnapiranja u zabarikadiranim objektima, neoružane napade itd. Iako navijačko nasilje na sportskim terenima i izvan njih ima određene dimenzije terorizma, takav tip nasilja, kao i onaj nad sportskim akterima izvan sportskih objekata, nadilazi opseg teme ovog rada u užem smislu. Rijetkost je da su osobe iz svijeta sporta štice osobe, što ih čini dostupnijim meta od, primjerice, državnika, a napad na sportaše često ima sličan odjek kao i napad na političare. Atentat je kao namjerno i predumišljajno selektivno ubojstvo visokorangiranih ili istaknutih osoba u vodstvu zajednice, koje se priprema tajno i ima karakter iznenađenja (Schmid 2011), jedan od najstarijih načina izvršenja (*modus operandi*) terorizma. Atentati nisu izgubili na važnosti u suvremenoj eri terorizma, pa tako i u kontekstu sporta, iako ih je danas manje u usporedbi s masovnim udarima na civile. Zabilježen je i određen broj otmica, iznuda, pokušaja ubojstava i ubojstava sportaša, sportskih djelatnika, čak i sportskih komentatora izvan sportskih objekata.

Iako svaki od sljedećih istaknutih primjera nije nužno motiviran terorizmom, neki od najistaknutijih primjera su otmica španjolskog nogometaša Enriquea Castra Quinija, igrača Barcelone, 1981. godine, zatim otmica direktora nogometnog kluba Athletic Bilbao Juana Urribea 1985., otmica predsjednika Libijskog olimpijskog odbora 2012., te otmice sportaša u Indoneziji 2002. i Afganistanu 2016. godine. Godine 1992. u Sjevernoj Irskoj je ubijen nogometaš Hugh McKibben, katolik, a 1994. ubijen je kolumbijski nogometni reprezentativac Andrés Escobar. Godine 1997. izvršen je atentat na predsjednika Ruskog saveza hokeja na ledu, kao i bombaški napad na Grčki olimpijski odbor. Zabilježeni su i oružani napadi na sportaše u Iraku, Šri Lanki i Togou. Godine 2015. je ispred kuće australskog igrača kriketa Brada Haddina postavljena bomba, a iste godine je izvršen i oružani napad na turskog nogometaša Mehmeta Topala. Kao primjer napada u sklopu sportskog objekta ističe se oružani napad u Venezueli 2009. godine kada je na nogometnom igralištu prije utakmice kidnapirano deset kolumbijskih nogometaša, te po jedan peruanski i venezuelski nogometaš. Dva tjedna kasnije pronađena su mrtva tijela jedanaestorice, dok je jedan uspio preživjeti.

TERORISTIČKI NAPADI NA SPORTSKE OBJEKTE OD 1970. DO 2017. GODINE

Cilj ovoga rada bio je utvrditi prevalenciju terorističkih napada na sportske objekte od 1970. do kraja 2017., te potom provesti komparativnu analizu terorističkih napada počinjenih od 1970. do kraja 1999. i napada počinjenih od 2000. do kraja 2017. godine. U bazi podataka Global Terrorism Database provedena je pretraga terorističkih napada izvedenih u unutarnjoj ili vanjskoj perimetriji sportskih objekata, sportskih kompleksa ili klubova od 1970., kada je zabilježen prvi napad na sportski objekt, pa do kraja 2017., uz napomenu da u bazi nisu evidentirani podaci za 1993. godinu, a tijekom izrade ovog rada podaci za 2018. još nisu bili objavljeni. Pretraga je provedena pomoću sljedećih ključnih riječi: *sport, stadium, arena, athlete, player, Olympic Games, Olympics, Championship, club, match, field, pitch, court, training, venue, football, soccer*. U promatranom periodu zabilježena su 234 teroristička napada na sportske objekte. Ljudskim žrtvama rezultiralo je 61,96% napada. U napadima je 556 osoba ubijeno, a 2490 ozlijeđeno. U tablici 2 kronološki su prikazani teroristički napadi na sportske objekte od 1970. do kraja 2017. godine.

Tablica 2. Kronološki prikaz terorističkih napada na sportske objekte od 1970. do kraja 2017. (prema Global Terrorism Database, 2018).

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
4. 4. 1970.	Pullman, SAD	0	0	studenti radikali
5. 9. 1972.	München, Zapadna Njemačka	16	N/A	Crni rujan
9. 10. 1974.	Pariz, Francuska	0	0	Groupes d'Action Révolutionnaire Internationaliste (GARI)
1. 5. 1975.	Madrid, Španjolska	N/A	N/A	Frente Revolucionario Antifascista y Patriota (FRAP)
11. 3. 1978.	Donostia-San Sebastian, Španjolska	0	0	Argentinska antikomunistička alijansa (AAA)
9. 7. 1979.	Jeruzalem, Izrael	0	0	Palestinci
15. 9. 1979.	Choluteca, Honduras	0	9	nepoznato
13. 3. 1980.	Tokat, Turska	2	0	teroristi lijevog krila
2. 8. 1981.	Canta, Peru	0	0	nepoznato
7. 1. 1982.	Santa Ana, Salvador	N/A	N/A	nepoznato
20. 4. 1982.	Cali, Kolumbija	N/A	N/A	Pokret 19. travanj (M-19) (osumnjičen)
6. 10. 1982.	San Salvador, Salvador	N/A	N/A	Fronta za nacionalno oslobođenje Farabundo Marti (FMLN)
5. 12. 1982.	San Sebastian, Salvador	N/A	N/A	Fronta za nacionalno oslobođenje Farabundo Marti (FMLN)
26. 1. 1984.	Ciudad de Guatemala, Gvatemala	0	0	Organización del Pueblo en Armas (ORPA)
11. 3. 1985.	Vitoria, Španjolska	0	2	baskijski teroristi (osumnjičeni)

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
17. 3. 1985.	N/A, Čile	0	0	nepoznato
30. 4. 1985.	Lima, Peru	N/A	N/A	Sendero luminoso (SL)
9. 7. 1985.	Jaffna, Šri Lanka	0	0	Tamili
14. 7. 1985.	Buga, Kolumbija	0	0	Pokret 19. travanj (M-19)
19. 9. 1985.	Chimbote, Peru	0	0	nepoznato
3. 2. 1986.	Vina del Mar, Čile	0	0	Patriotska fronta Manuel Rodriguez (FPMR) (osumnjičena)
15. 6. 1986.	Renteria, Španjolska	N/A	N/A	nepoznato
20. 4. 1987.	Pamplona, Španjolska	0	0	ETA
9. 6. 1987.	Lima, Peru	0	0	Revolucionarni pokret Túpac Amaru (MRTA)
11. 8. 1987.	Mardan, Pakistan	0	0	nepoznato
22. 11. 1987.	Porto-Vecchio, Francuska	0	0	Narodna fronta za oslobođenje Korzike (FLNC)
28. 2. 1988.	Rishon le Zion, Izrael	0	0	nepoznato
12. 3. 1988.	Santiago, Čile	0	0	Patriotska fronta Manuel Rodriguez (FPMR)
27. 3. 1988.	Madrid, Španjolska	0	2	ETA (osumnjičena)
27. 6. 1988.	Lima, Peru	0	0	Revolucionarni pokret Túpac Amaru (MRTA)
2. 7. 1988.	Johannesburg, JAR	2	39	Afrički nacionalni kongres
29. 9. 1988.	Umtata, JAR	0	0	nepoznato
25. 11. 1988.	Soweto, JAR	0	0	nepoznato
13. 12. 1988.	Santiago, Čile	0	0	Patriotska fronta Manuel Rodriguez (FPMR)
10. 5. 1989.	Ayacucho, Peru	0	0	Sendero luminoso (SL)

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
19. 9. 1990.	Londonderry, Sjeverna Irska	0	0	Irska republikanska armija (IRA)
8. 12. 1990.	Sabadell, Španjolska	8	15	nepoznato
26. 1. 1991.	Srinagar, Indija	N/A	N/A	nepoznato
26. 2. 1991.	Medellin, Kolumbija	9	0	narkoteroristi
9. 5. 1991.	Lima, Peru	1	6	nepoznato
17. 8. 1991.	Sartene, Francuska	0	0	Narodna fronta za oslobođenje Korzike (FLNC)
18. 1. 1992.	Copacabana, Kolumbija	4	0	nepoznato
17. 3. 1992.	Cali, Kolumbija	0	0	nepoznato
24. 5. 1992.	Barcelona, Španjolska	0	0	ETA (osumnjičena)
4. 6. 1992.	Lisburn, Sjeverna Irska	0	0	nepoznato
5. 7. 1992.	Jounieh, Libanon	3	2	nepoznato
3. 9. 1992.	Nairobi, Kenija	0	2	militantna opozicija
6.10. 1992.	Santiago, Čile	0	0	nepoznato
9. 11. 1992.	Dayrut, Egipat	0	2	nepoznato
25. 11. 1992.	Bogota, Kolumbija	0	0	nepoznato
3. 12. 1992.	Medellin, Kolumbija	14	0	narkoteroristi
7. 3. 1994.	Peking, Kina	0	0	nepoznato
13. 3. 1994.	Umlazi, JAR	1	0	Afrički nacionalni kongres
22. 9. 1994.	Ciudad de Guatemala, Gvatemala	0	0	nepoznato
28. 11. 1994.	Bremen, Njemačka	0	3	Radnička stranka Kurdistan (PKK)
5. 3. 1995.	Diyarbakir, Turska	0	2	nepoznato

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
27. 7. 1995.	Bremen, Njemačka	0	0	Radnička stranka Kurdistana (PKK)
22. 11. 1995.	Hagen, Njemačka	0	0	Radnička stranka Kurdistana (PKK)
17. 6. 1996.	Boufarik, Alžir	0	18	nepoznato
8. 7. 1996.	Nice, Francuska	0	0	nepoznato
27. 7. 1996.	Atlanta, SAD	1	110	Army of God (AOG)
31. 7. 1996.	Pforzheim, Njemačka	0	0	nepoznato
9. 9. 1996.	Dušanbe, Tadžikistan	0	0	nepoznato
6. 10. 1996.	Jena, Njemačka	0	0	Nacionalno socijalističko podzemlje (NSU)
31. 10. 1996.	Bangalore, Indija	0	0	Indijski tigrovi
24. 1. 1997.	Srinagar, Indija	0	0	nepoznato
29. 4. 1997.	Arequipa, Peru	0	0	nepoznato
5. 8. 1997.	Göteborg, Švedska	0	0	We Who Built Sweden
23. 9. 1997.	Manila, Filipini	0	0	nepoznato
29. 10. 1998.	Vitrolles, Francuska	0	0	nepoznato
21. 11. 1998.	Ain Tagourait, Alžir	1	1	nepoznato
6. 1. 1999.	Magherafelt, Sjeverna Irska	0	1	Orange Volunteers (OV)
1. 5. 2000.	Teheran, Iran	0	6	Mudžahedin Halk (MEK)
2. 2. 2001.	Daegu, J. Koreja	0	2	nepoznato
1. 4. 2001.	Kurunegala, Šri Lanka	11	150	nepoznato
1. 8. 2001.	Lhokseumawe, Indonezija	0	0	nepoznato
23. 8. 2001.	Banda Aceh, Indonezija	0	1	Oslobodilački pokret za Aceh (GAM)
1. 5. 2002.	Madrid, Španjolska	0	17	ETA

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
17. 8. 2002.	Banda Aceh, Indonezija	0	13	Oslobodilački pokret za Aceh (GAM) (osumnjičen)
28. 9. 2002.	Satkhira, Bangladeš	2	35	Islamic Shashantantra Andolon (ISA) (osumnjičen)
17. 11. 2002.	Vladikavkaz, Rusija	0	0	nepoznato
23. 10. 2003.	Fortul, Kolumbija	0	2	nepoznato
3. 1. 2004.	Parang, Filipini	22	70	nepoznato
10. 5. 2004.	Grozni, Rusija	4	53	Bataljun čečenskih mučenika za izviđanje i sabotaze Riyadus-Salikhin
28. 6. 2004.	Kohtamong, Tajland	1	6	nepoznato
16. 1. 2005.	Srinagar, Indija	4	6	al Mansoorian
4. 5. 2005.	Mogadiš, Somalija	15	40	Al-Ittihad al-Islami (AIAI), Takfir wal-Hijra
15. 5. 2005.	Bagerhat, Bangladeš	0	8	nepoznato
20. 6. 2005.	Arbil, Irak	14	130	nepoznato
25. 6. 2005.	Madrid, Španjolska	0	0	ETA
5. 8. 2006.	Hadar, Irak	10	12	nepoznato
13. 9. 2006.	Bagdad, Irak	14	67	nepoznato
2. 2. 2007.	Ben Choud, Alžir	0	2	Al-Qaida islamskog Magreba (AQIM)
28. 5. 2007.	Jijiga, Etiopija	5	52	Ogadenska nacionalna oslobodilačka fronta (ONLF)
6. 6. 2007.	Constantine, Alžir	0	0	Al-Qaida islamskog Magreba (AQIM) (osumnjičena)
13. 6. 2007.	Bejrut, Libanon	10	11	nepoznato

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
14. 6. 2007.	Yaring, Tajland	0	14	nepoznato
3. 10. 2007.	Riyadh, Irak	1	1	nepoznato
18. 11. 2007.	Baqubah, Irak	3	7	nepoznato
13. 1. 2008.	Nyaungbintha, Mjanmar	1	4	nepoznato
15. 2. 2008.	Lakhdaria, Alžir	0	3	alžirski islamski ekstremisti
13. 3. 2008.	Sderot, Izrael	0	0	Hamas (Islamski pokret otpora) (osumnjičen)
7. 4. 2008.	Weliweriaya, Šri Lanka	15	83	Oslobodilački tigrovi tamilskog Elama (LTTE)
8. 4. 2008.	Bagdad, Irak	0	0	nepoznato
13. 4. 2008.	Quetta, Pakistan	0	3	nepoznato
24. 4. 2008.	Bagdad, Irak	0	2	nepoznato
27. 5. 2008.	Belfast, Sjeverna Irska	0	0	nepoznato
30. 5. 2008.	Baqubah, Irak	1	3	nepoznato
11. 7. 2008.	Phnom Penh, Kambodža	1	1	nepoznato
4. 8. 2008.	Qinhuangdao, Kina	0	0	nepoznato
5. 9. 2008.	Bagdad, Irak	1	0	nepoznato
12.11. 2008.	Peshawar, Pakistan	4	13	nepoznato
25. 12. 2008.	Capbreton, Francuska	0	0	nepoznato
9. 5. 2009.	Mogadiš, Somalija	0	N/A	al-Shabab (osumnjičen), Hizbul al Islam (Somalija)
29. 8. 2009.	Saiburi, Tajland	1	16	nepoznato
10. 10. 2009.	Fernandez Feo, Venezuela	10	1	Nacionalnooslobodilačka vojska (ELN) (osumnjičena)
17. 4. 2010.	Bangalore, Indija	0	10	Hizbul Mujahideen (HM) (osumnjičen)

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
6. 5. 2010.	Londonderry, Sjeverna Irska	0	0	Óglaigh na hÉireann
13. 5. 2010.	Tal Afar, Irak	27	125	nepoznato
26. 6. 2010.	Algeciras, Kolumbija	0	0	Revolucionarne oružane snage Kolumbije (FARC) (osumnjičene)
31. 7. 2010.	Kunduz, Afganistan	4	18	nepoznato
26. 9. 2010.	Bangkok, Tajland	0	0	nepoznato
11. 10. 2010.	Aden, Jemen	2	12	Al-Qaida na Arapskom poluotoku (AQAP) (osumnjičena)
31. 1. 2011.	Bagdad, Irak	0	4	nepoznato
26. 2. 2011.	Shirin Tagab, Afganistan	4	30	nepoznato
28. 3. 2011.	Bagdad, Irak	0	4	nepoznato
12. 4. 2011.	Imphal, Indija	0	0	nepoznato
4. 5. 2011.	Baidoa, Somalija	2	0	al-Shabab
7. 5. 2011.	Kapaw, Tajland	4	7	nepoznato
13. 6. 2011.	Mogadiš, Somalija	1	3	al-Shabab (osumnjičen)
12. 6. 2011.	Bagdad, Irak	3	14	nepoznato
22. 7. 2011.	Belfast, Sjeverna Irska	0	0	nepoznato
29. 7. 2011.	Mastung, Pakistan	2	30	nepoznato
5. 8. 2011.	Ramadi, Irak	2	7	nepoznato
8. 11. 2011.	Miran Shah, Pakistan	1	0	militanti
9. 12. 2011.	Jos, Nigerija	1	4	Boko Haram (osumnjičen)
27. 1. 2012.	Bagdad, Irak	1	6	nepoznato
16. 2. 2012.	Sibi, Pakistan	0	0	nepoznato

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
27. 2. 2012.	Nowshera, Pakistan	6	20	Tehrik-i-Taliban Pakistan (TTP)
27. 2. 2012.	Mogadiš, Somalija	10	20	Al-Shabab (osumnjičen)
31. 3. 2012.	Mombasa, Kenija	0	2	Al-Shabab
16. 5. 2012.	Jamrud, Pakistan	0	0	nepoznato
29. 6. 2012.	Myitkyina, Mjanmar	1	0	nepoznato
18. 11. 2012.	Damask, Sirija	0	0	nepoznato
25. 11. 2012.	Aden, Jemen	0	0	Al-Qaida na Arapskom poluotoku (AQAP) (osumnjičena)
20. 2. 2013.	Damask, Sirija	1	3	nepoznato
5. 3. 2013.	Bani Saad, Irak	2	15	nepoznato
7. 3. 2013.	Herat, Afganistan	0	4	talibani
31. 3. 2013.	Hergla, Tunis	0	0	nepoznato
14. 4. 2013.	Boston, SAD	3	264	muslimanski ekstremisti
18. 5. 2013.	Ramadi, Irak	4	0	nepoznato
27. 5. 2013.	Bagdad, Irak	0	7	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL) (osumnjičena)
27. 5. 2013.	Bagdad, Irak	1	8	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL) (osumnjičena)
29. 5. 2013.	Baqubah, Irak	1	9	nepoznato
30. 5. 2013.	Baqubah, Irak	2	9	nepoznato
25. 6. 2013.	Baqubah, Irak	8	18	nepoznato
28. 6. 2013.	Madain, Irak	5	15	nepoznato
8. 7. 2013.	Madain, Irak	6	0	nepoznato
18. 7. 2013.	Samarra, Irak	0	11	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL)
4. 8. 2013.	Mogadiš, Somalija	0	1	Al-Shabab
7. 8. 2013.	Karachi, Pakistan	11	24	nepoznato

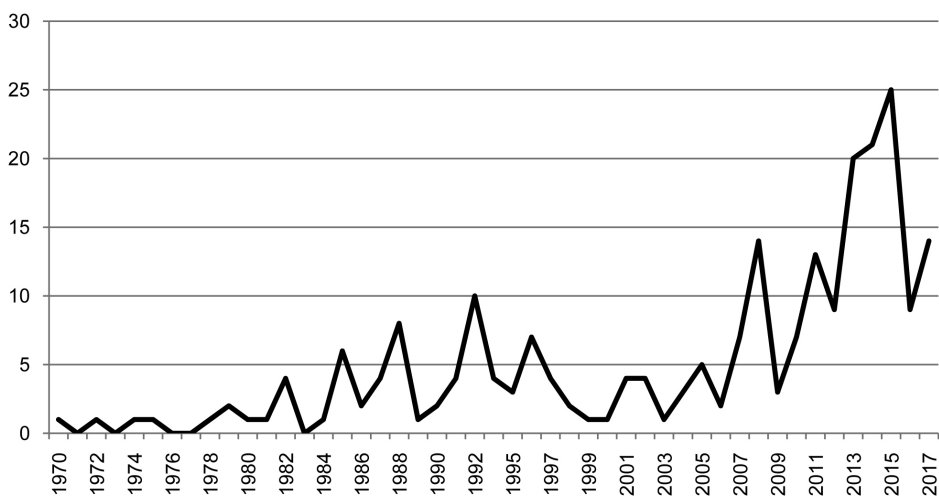
Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
12. 8. 2013.	Muqadiyah, Irak	4	14	nepoznato
25. 8. 2013.	Madain, Irak	4	12	nepoznato
2. 10. 2013.	Quetta, Pakistan	0	0	nepoznato
25. 12. 2013.	Ishaqi, Irak	4	8	nepoznato
18. 1. 2014.	Maywand, Afganistan	3	4	talibani
25. 1. 2014.	Antananarivo, Madagaskar	1	31	nepoznato
30. 1. 2014.	Samarra, Irak	0	1	nepoznato
10. 2. 2014.	Tuz Khormato, Irak	6	0	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL)
20. 2. 2014.	Sibi, Pakistan	1	0	nepoznato
26. 2. 2014.	Bangkok, Tajland	0	0	nepoznato
1. 3. 2014.	Herat, Afganistan	0	0	talibani
25. 3. 2014.	Kunduz, Afganistan	6	20	talibani
26. 3. 2014.	Sanaa, Jemen	0	0	nepoznato
30. 3. 2014.	Tripoli, Libanon	0	0	nepoznato
2. 4. 2014.	Damask, Sirija	1	N/A	nepoznato
7. 4. 2014.	Buenos Aires, Kolumbija	1	1	Revolucionarne oružane snage Kolumbije (FARC)
9. 4. 2014.	Potiskum, Nigerija	2	5	Boko Haram (osumnjičen)
27. 5. 2014.	Donjeck, Ukrajina	0	1	Donjecka Narodna Republika
1. 6. 2014.	Mubi, Nigerija	40	N/A	Boko Haram
6. 7. 2014.	Mogadiš, Somalija	1	0	nepoznato
7. 7. 2014.	Bagdad, Irak	1	8	nepoznato
11.7. 2014.	Beersheba, Izrael	0	0	Liwa Ahrar al-Sunna
25. 8. 2014.	Eshkol, Izrael	0	0	nepoznato
25. 10. 2014.	Hay al-Muasasah, Irak	3	7	nepoznato

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
1. 11. 2014.	Puli Khumri, Afganistan	0	3	nepoznato
2. 1. 2015.	Khanasah, Irak	0	8	nepoznato
12. 1. 2015.	Ščastja, Ukrajina	0	0	Luganska Narodna Republika
26. 2. 2015.	Nahrawan, Irak	2	8	nepoznato
3. 3. 2015.	Husseiniyah, Irak	2	5	nepoznato
7. 3. 2015.	Bani Saad, Irak	2	0	nepoznato
23. 3. 2015.	Qala Qazi, Afganistan	5	10	talibani
25. 4. 2015.	Jos, Nigerija	3	2	nepoznato
1. 5. 2015.	Zagazig, Egipat	0	0	nepoznato
6. 5. 2015.	Alizai, Pakistan	4	10	Tehrik-i-Taliban Pakistan (TTP) (osumnjičen)
29. 5. 2015.	Lahore, Pakistan	3	6	nepoznato
4. 6. 2015.	Nahrawan, Irak	2	6	nepoznato
30. 6. 2015.	Wihdah, Irak	1	5	nepoznato
19. 7. 2015.	Ramadi, Irak	0	0	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL)
27. 7. 2015.	Abu Sayda, Irak	4	10	nepoznato
2. 8. 2015.	Jaarah, Irak	2	7	nepoznato
11. 8. 2015.	Istanbul, Turska	0	0	nepoznato
13. 8. 2015.	Khanasah, Irak	2	5	nepoznato
3. 9. 2015.	Bagdad, Irak	0	0	Odred smrti (Irak), Kata'ib Hezbolah (osumnjičen)
20. 9. 2015.	Mora, Kamerun	5	29	Boko Haram
1. 10. 2015.	Bagdad, Irak	1	6	nepoznato
2. 11. 2015.	Zawiya, Libija	1	3	nepoznato
14. 11. 2015.	Pariz, Francuska	2	53	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL)

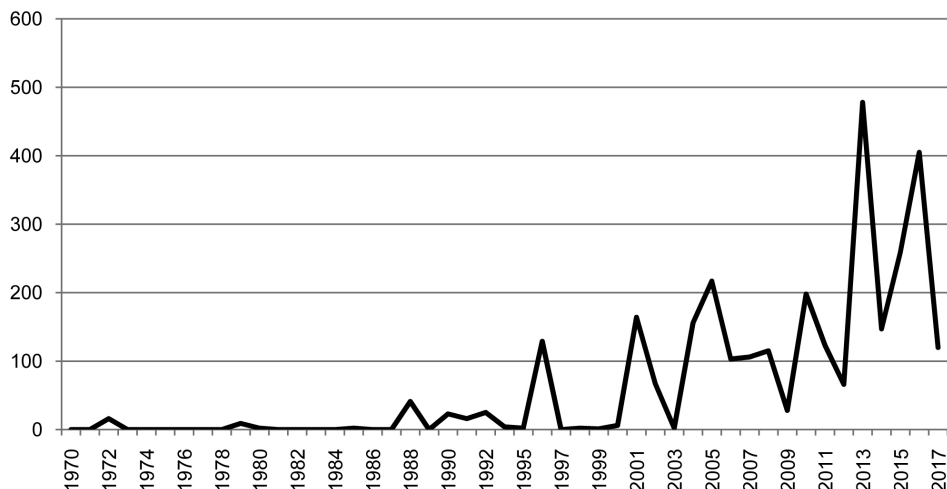
Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
14. 11. 2015.	Bagdad, Irak	2	4	nepoznato
11. 12. 2015.	Kolofata, Kamerun	8	22	Boko Haram
12. 12. 2015.	Wihdah, Irak	2	7	nepoznato
1. 3. 2016.	Madain, Irak	1	8	nepoznato
25. 3. 2016.	Iskandariyah, Irak	31	60	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL)
26. 6. 2016.	Antananarivo, Madagaskar	3	91	nepoznato
7. 7. 2016.	Aden, Jemen	0	0	nepoznato
30. 7. 2016.	Qala-i-Naw, Afganistan	0	0	talibani
15. 8. 2016.	Bar Qambar Khel, Pakistan	0	0	nepoznato
10. 10. 2016.	Jeddah, Saudijska Arabija	0	0	Pokrajina Hijaz, ogranak Islamske države
27. 10. 2016.	Damask, Sirija	0	0	Slobodna sirijska vojska
10. 12. 2016.	Istanbul, Turska	46	165	Oslobodilački orlovi Kurdistana (TAK), Radnička stranka Kurdistana (PKK)
4. 1. 2017.	Jableh, Sirija	12	35	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL)
15. 2. 2017.	Radaa, Jemen	4	8	Pokrajina Al Bayda, Islamska država
5. 3. 2017.	Hangu, Pakistan	0	1	nepoznato
29. 3. 2017.	Bagdad, Irak	0	2	nepoznato
15. 6. 2017.	Alexandria, SAD	1	6	antirepublikanski ekstremisti
16. 7. 2017.	Salarzai, Pakistan	0	4	nepoznato
22. 7. 2017.	Radhwaniyah, Irak	0	3	nepoznato
6. 9. 2017.	Abu Ghraib, Irak	0	5	nepoznato

Datum	Lokacija	Ubijeni	Ozlijeđeni	Odgovornost za napad (izvršitelj)
13. 9. 2017.	Kabul, Afganistan	4	5	ogranak Islamske države u pokrajini Khorasan
21. 9. 2017.	Taji, Irak	0	5	nepoznato
30. 9. 2017.	Edmonton, Kanada	0	1	džihadistički ekstremisti
12. 11. 2017.	Khuzdar, Pakistan	0	5	nepoznato
2. 12. 2017.	Jalalabad, Afganistan	6	13	nepoznato
10. 12. 2017.	Khost, Afganistan	0	0	nepoznato

LEGENDA: N/A – nepoznat podatak

Slika 1. Kronološki prikaz broja terorističkih napada na sportske objekte od 1970. do kraja 2017. godine.

Slika 2. Kronološki prikaz broja žrtava terorističkih napada na sportske objekte od 1970. do kraja 2017. godine (ubijeni ili ozlijeđeni).

NAJRAZORNIJI TERORISTIČKI NAPADI NA SPORTSKE OBJEKTE

Osim šire poznatog terorističkog napada na Olimpijskim igrama u Münchenu 1972. u kojem su članovi palestinske skupine Crni rujan ubili trenera i zadržali desetericu izraelskih sportaša kao taoce, a talačka kriza je završila smrću svih talaca, jednog njemačkog policajca i petorice napadača (cilj su bili izraelski olimpijci, a ne masovni napad na sportski objekt), treba izdvojiti i najrazornije terorističke napade na sportske objekte. Afrički nacionalni kongres, koji je primjer uspješnosti terorizma kao metode za ostvarenje političkih ciljeva, 1988. detonirao je automobil-bombu pored Ellis Park stadiona u Johannesburgu, što je rezultiralo s dvije ubijene i 39 ozlijeđenih osoba. Na Olimpijskim igrama u Atlanti 1996. u olimpijskom parku je izveden bombaški napad u kojem je jedna osoba ubijena, a 110 ljudi je ozlijeđeno. Najveći broj razornijih terorističkih napada na sportske objekte dogodio se u ovome stoljeću. Godine 2004. ubijen je proruski predsjednik Čečenije Ahmad Kadirov u eksploziji bombaša samoubojice ispod VIP lože stadiona u Groznom. U eksploziji je ubijeno još troje i ozlijeđeno 53 ljudi. U filipinskom gradu Parangu su 2004. godine na košarkaškom turniru u gimnaziji, kojeg je pratilo više stotina ljudi, u eksploziji bombe ručne izrade 22 osobe ubijene, a 70 ih je, uključujući gradonačelnika, ozlijeđeno. Meta je bio gradonačelnik koji je već izbjegao nekoliko atentata, a spremao se za predstojeće izbore za gradonačelnika. U Iraku su od 2000. godine izvedena 52 napada na sportske objekte i zabilježeno je najmanje 860 žrtava. Najčešći *modus operandi* bila je detonacija eksplozivnih naprava uz nogometne stadione. U iračkom gradu Tal Afar 2010. godine je u samoubilačkom napadu na nogometnoj utakmici

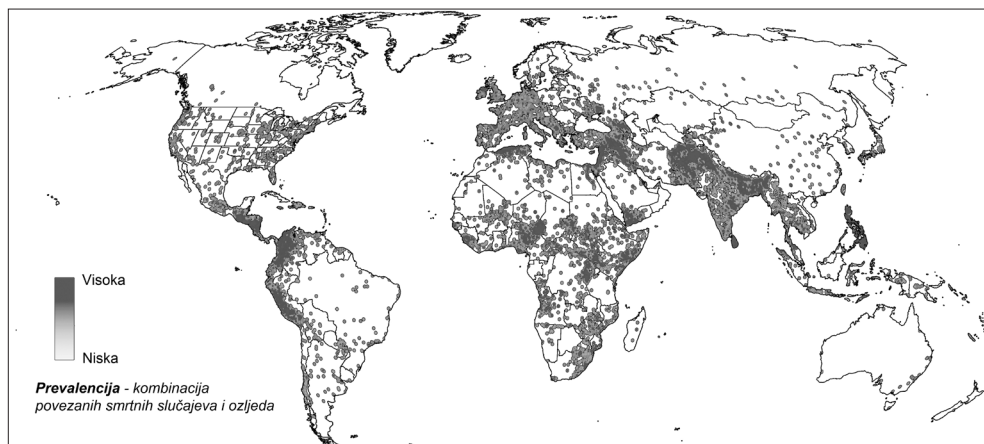
27 osoba poginulo, a 125 ozlijeđeno. Učestalost takvih napada se povećala nakon povlačenja SAD-a iz Iraka 2011. godine. U terorističkom napadu na Bostonskom maratonu 2013. godine tri su osobe poginule, a 264 ih je ozlijeđeno kada su u razmaku od 12 sekundi aktivirane dvije bombe. Napadače je na izradu bombi potaknuo magazin *Inspire*, kojeg je pokrenula Al-Qaida (Khan 2013). Primjer transnacionalnog terorizma jesu tri eksplozije u neposrednoj blizini stadiona Stade de France u Parizu 2015. godine za vrijeme prijateljske nogometne utakmice Njemačke i Francuske. Osim bombaša, ubijena je još jedna osoba, a ozlijeđene su 53 osobe. Odgovornost za napad preuzela je Islamska država Iraka i Levanta (ISIL) optužujući Francusku za to što je s SAD-om sudjelovala u koaliciji koja je izvršila napade na ciljeve ISIL-a u Iraku i Siriji. Godine 2016. u dvostrukom bombaškom napadu (samoubilački napad i automobil-bomba) u vanjskoj perimetriji Vodaphone arene u Istanbulu, stadiona nogometnog kluba Beşiktaş, ubijeno je 46, a ozlijeđene su 164 osobe. Odgovornost za napad, koji je bio odmazda za zatvaranje lidera Radničke stranke Kurdistanu i vojnu operaciju protiv Kurda, preuzeli su Oslobođilački orlovi Kurdistanu, a izvori napad pripisuju i Radničkoj stranci Kurdistanu. Neki napadi izvedeni su u sportskim objektima tijekom koncerata, političkih skupova i drugih organiziranih okupljanja. Tako se 1996. u Indiji napad dogodio neposredno prije održavanja izbora za Miss svijeta. U gradu Kurunegali na Šri Lanki je 2001. godine 11 osoba ubijeno, uključujući napadača, te najmanje 150 ozlijeđeno kada je muškarac tijekom koncerta na stadionu bacio granatu koja je trebala aktivirati bombu i na taj način prouzročiti požar na stadionu. U etiopskom gradu Jijigi je 2007. godine tijekom održavanja skupa na stadionu uslijed eksplozije pet ručnih granata pet civila ubijeno, a 52 je ozlijeđeno. Godine 2016. na stadionu Mahamasina u Antananarivu, glavnom gradu Madagaskara, tri su osobe ubijene, a 91 je ozlijeđena u eksploziji granate tijekom proslave Dana nezavisnosti.

REZULTATI I RASPRAVA

U tablici 3 je sumarni prikaz varijabli povezanih s terorističkim napadima na sportske objekte od 1970. do kraja 2017., te komparativni prikaz razdoblja od 1970. do 1999. i od 2000. do kraja 2017. godine. Ukupno je 61,96% napada rezultiralo ljudskim žrtvama. U razdoblju od 2000. do 2017., koje je gotovo dvostruko kraće od prvoga promatranog razdoblja, izvedena su 162 teroristička napada na sportske objekte, a u napadima je ubijeno ili ozlijeđeno 2786 osoba, dok su u razdoblju od 1970. do 1999. izvedena 72 napada, a u napadima su ubijene ili ozlijeđene 262 osobe. Od 2000. do 2017. u odnosu na razdoblje od 1970. do 1999. drastično je povećan broj napada koji su rezultirali ljudskim žrtvama (s 29,16% na 76,54%), a prosječan broj žrtava po izvedenom napadu povećan je s 3,63 na 17,18 ubijenih ili ozlijeđenih. Podaci ukazuju na to da je terorizam na sportskim objektima prije bio selektivniji (diskriminatoran), a danas mu je najčešći cilj masovnost i ubijanje civila (uz oštećenje imovine kao kolateralni učinak) da bi se stvorio psihološki učinak, odnosno izazvao

kolektivni strah i osjećaj nesigurnosti.³ Izvršenjem napada teroristi često nastoje povećati razinu „meke moći“ (*Effective Counter-Terrorism*, 2007).

Od 1970. teroristički napadi na sportske objekte izvedeni su u ukupno 48 država (što čini 26,61% ukupnog broja država), od toga je 20 azijskih država, 11 afričkih i 8 europskih. Uspoređujući dva razdoblja, u 21. stoljeću zamjetno je povećan broj azijskih i afričkih, a smanjen je broj latinoameričkih država u kojima su takvi napadi izvedeni. Daleko najviše terorističkih napada na sportske objekte je zabilježeno u Aziji (129), a slijede Europa, Afrika i Latinska Amerika s po 30 i više napada. Zamjetna je razlika u broju napada po kontinentima u promatranim razdobljima (tablica 3). U Latinskoj Americi, koja je od 1970. do 1999. prednjačila po broju napada (26), u 21. stoljeću su zabilježena četiri napada. Broj napada upola se smanjio u Europi, ali je drastično porastao u Aziji (s 8 na 118) i Africi (s 8 na 21). U ukupnom promatranom periodu najviše ubijenih i ozlijeđenih u terorističkim napadima na sportske objekte zabilježeno je u Aziji (1753), potom slijede Afrika (471), Europa (402) i Angloamerika (386). Broj žrtava terorističkih napada na sportske objekte porastao je na svim kontinentima na kojima su se napadi događali, izuzev Latinske Amerike: broj žrtava porastao je u Aziji s 5 na 1748, u Africi sa 66 na 405, u Europi sa 61 na 341, te u Angloamerici sa 111 na 275 (tablica 3). Najviše terorističkih napada na sportske objekte izvedeno je u Iraku (52), Pakistanu (17), Afganistanu (12), te Kolumbiji i Španjolskoj (10), što se uglavnom podudara s lokacijama na kojima je u protekla četiri desetljeća izvedeno najviše terorističkih napada općenito u svijetu (slika 3).

Slika 3. Geografski prikaz prevalencije terorističkih napada u svijetu od 1970. do 2015. (Global Terrorism Database, 2018).

³ Kolektivna svijest predstavlja važan aspekt društva. Iako njezinu materijalnu bazu pronalazimo u kolektivnom tijelu društva, njezini najizravniji sastavni dijelovi su svijesti pojedinaca koje ju konstruiraju kroz njihovu međupovezanost (Lehmann 1993). Jednom formirana, kolektivna svijest predstavlja novi, djelomično autonoman realitet koji ima vlastita obilježja i funkcionira na novonastalim, ali sada njoj inherentnim principima (Durkheim 2012).

Od 1970. do 1999. po broju terorističkih napada na sportske objekte prednjačile su latinoameričke i europske države (Peru i Španjolska (8), Kolumbija (7), Njemačka (6), Čile i Francuska (5)), dok se u 21. stoljeću najviše napada dogodilo u Iraku (52), Pakistanu (16), Afganistanu (12), Somaliji i Tajlandu (6) (tablica 3). Promatrajući države u kojima je izvršeno najviše terorističkih napada na sportske objekte, prema ukupnom broju žrtava po napadu (ubijeni ili ozlijeđeni) prednjače Irak sa 16,53 žrtava po napadu, Afganistan s 11,58, Pakistan s 8,17, Španjolska s 4,88 i Kolumbija s 3,44 žrtve po napadu.

Zabrinjava podatak da je za samo 43,58% terorističkih napada na sportske objekte utvrđen počinitelj. Za napade izvršene od 1970. do 1999. počinitelj je utvrđen u 55,55% slučajeva, a za one izvršene od 2000. godine počinitelj je otkriven u samo 38,27% slučajeva. Detekciju počinitelja uvelike olakšava kada terorističke organizacije samoinicijativno preuzmu odgovornost za napad kako bi javnim priznanjem uvjetovale daljnje pregovore o ostvarenju svojih političkih ciljeva. Identificirana je 61 teroristička organizacija/grupa koja je u razdoblju od 1970. do 2017. izvela teroristički napad na sportski objekt ili je za to osumnjičena, što ukazuje na to da se radi o dominantno nedržavnom tipu terorizma. U razdoblju od 1970. do 1999. identificirano je 27 terorističkih organizacija/grupa, a od 2000. do 2017. godine 36, od kojih je nekim organizacijama/grupama onemogućeno djelovanje policijsko-objavljajstajnim odnosno vojnim djelovanjem, dok su neke od njih s vremenom prestale djelovati zbog uključenja u političke procese ili ostvarenja svojih ciljeva. Međutim, to ne znači da su se novonastale frakcije prestale koristiti terorom.

Od 1970. do 1999. po broju napada prednjačile su Patriotska fronta Manuel Rodriguez (FPMR), ETA (baskijski Euskadi ta Askatasuna: Baskijska domovina i sloboda) i Radnička stranka Kurdistanu s po tri napada, dok je od 2000. godine s ukupno najviše napada na sportske objekte povezan ISIL (8 napada), slijede Al-Shabab i talibani s po šest napada, te ETA i Boko Haram s po pet napada. Za spomenuti je da neke terorističke organizacije zabranjuju i kažnjavaju aktivno bavljenje, pa čak i gledanje određenih sportova, primjerice nogometa zbog njegovih kršćanskih korijena. Osim napada na civile u Ugandi zbog javnog gledanja finala Svjetskog nogometnog prvenstva 2010., Al-Shabab je osumnjičen i za oružani napad 2011. godine na nogometaše tijekom utakmice u Mogadišu (Somalija). Prema tumačenju nekih ortodoksnih muslimana gledanje televizije općenito je sporno i može smatrati haramom (u islamu: strogo zabranjena djela i postupci).

Terorističke organizacije su još prije nekoliko desetljeća prepoznale važnost medija, odnosno kako je istaknula Katharine Graham (1985) iz *Washington Posta* – publicitet je možda kisik terorizma. U svijetu je broj web-stranica kojima upravljaju terorističke organizacije porastao s 12 stranica 1998. na preko 4800 2006. godine (Weimann 2006). Internet je pogodan za instrumentalizaciju u ostvarivanju terorističkih ciljeva zbog anonimnosti komuniciranja, jednostavnog pristupa, male ili nepostojeće regulacije, cenzure ili nekog drugog oblika vladine kontrole, potencijalno velike publike koju predstavlja svjetska populacija, brzog protoka informacija, niskih troškova održavanja i razvoja stranica i drugih oblika internetskih medija, te multimedijalnih kapaciteta (kombinacije teksta, slike, zvuka, videozapisa i sl.) (Reid i dr. 2005). We-

imann (2004) navodi osam glavnih načina korištenja interneta u terorističke svrhe: psihološko ratovanje, publicitet i propaganda, prikupljanje podataka, prikupljanje novčanih sredstava, regrutacija i mobilizacija, umrežavanje i povezivanje, razmjena informacija, te planiranje i koordinacija.

ISIL je jedna od najekstremnijih i najbogatijih terorističkih organizacija u povijesti (Weiss i Hassan 2015), koja je u lipnju 2014. svladala iračke snage sigurnosti te u dijelovima Iraka i Sirije proglasila kalifat. ISIL vrlo vješto koristi modernu tehnologiju, uključujući društvene mreže, za novačenje i sakupljanje sredstava (Napoleoni 2015). ISIL za svoje potrebe koristi i mobilne aplikacije, npr. aplikaciju Zora radosnih vijesti ili Zora, kao i Zello, aplikaciju za komunikaciju na pametnim telefonima (Weiss i Hassan 2015), a samo je u veljači 2015. svakoga dana na društvenim medijima objavljeno oko 90 tisuća njihovih propagandnih poruka (Blaker 2015).

Promatrajući utvrđivanje odgovornosti ili sumnjičenje za izvršenje napada (ili preuzimanje odgovornosti od strane terorističke organizacije) po kontinentima, uz pripadajuće izdvojene države, postotak je sljedeći: Angloamerika 100% (5/5), Europa 68,42% (26/38 – Španjolska 8/10, Njemačka 5/6, Francuska 4/7, S. Irska 3/6), Afrika 64,70% (22/34 – Somalija 6/7), Latinska Amerika 63,33% (19/30 – Kolumbija 6/10, Peru 4/8), Azija 25,00% (31/124 – Irak 6/52, Pakistan 3/17, Afganistan 7/12, Izrael 3/5, Tajland 0/6).

Po udjelu terorističkih napada prema državi u kojoj su izvršeni (Victoroff 2005), u oba razdoblja prevladava unutardržavni terorizam, dok se u 11,11% slučajeva u prvom odnosno 15,15% u drugom periodu radilo o transnacionalnom tipu terorizma (tablica 3).

Prema lokaciji izvršenja najviše je napada (76,06%) počinjeno na stadionima (unutarnja ili vanjska perimetrija), a ostatak je počinjen u unutarnjoj ili vanjskoj perimetriji sportskih kompleksa, klubova i sl., s nešto većim porastom broja napada na stadionima 2000-ih godina (sa 69,44% između 1970. i 1999., na 79,01% 2000-ih godina).

Prema metodologiji terorističkih napada u svijetu općenito prednjači korištenje eksploziva i eksplozivnih sredstava, vatrenog oružja i zapaljivih sredstava. Taj redoslijed vrijedi i za napade na sportske objekte. U ukupnom promatranom periodu prevladava uporaba eksploziva i eksplozivnih sredstava (85,04% slučajeva), a slijede oružani napadi (8,11%) i uporaba zapaljivih sredstava (5,55%). Usporedbom rezultata Pizama i Smith (2000), koji su analizirali terorističke napade na turistička odredišta u svijetu od 1985. do 1998. godine, a pri kojima je najveći broj napada izveden uporabom vatrenog oružja (45,30%), rezultati ovoga rada ukazuju da pripadnici terorističkih organizacija u kontekstu napada na sportske objekte racionalno odabiru eksplozive i eksplozivna sredstva u cilju veće brojnosti žrtava. Prema podjeli eksploziva i eksplozivnih sredstava, dominiraju bombaški napadi (77,38%) te uporaba projektila i sličnih naprava (12,56%), uz dva primjera korištenja raketa (u jednom slučaju ispaljene su s krovova zgrada susjednih stadionu). Korištenje vozila-bombe zabilježeno je u 10,05% slučajeva (uz dominantne automobile-bombe, uključujući jedan slučaj kada je taksist bio prisiljen taksijem dovesti bombu do sta-

diona, korišteni su motocikli, bicikli i rikše). Eksplozivna sredstva postavljana su na različite načine. Uglavnom su detonirana u kolonama pri ulasku na stadion, tijekom spriječenog ulaska u prostoru za kontrolu i u gledalištu, a u nekim slučajevima su postavljana ispod VIP sektora, ispod sjedalica u gledalištu i u svlačionici. Korištene su, npr., skrivene tempirane bombe ili bombe ostavljene u aktovci, zatim bombe koje se aktiviraju daljinskim upravljačem, „sticky-bombe“, te bombe skrivene na tijelu ili u vozilu bombaša samoubojice itd.

Samoubilački napadi su poznati još od antike (Atran 2003; Hassan 2011). Ta je metoda „ekonomična“ i vrlo razorna, na što ukazuje podatak da je u terorističkim napadima općenito u svijetu od 1982. do 2013. prosječan broj smrtno stradalih po jednom samoubilačkom aktu bio 10,5, a ranjenih 28,4 (Bilandžić 2014). Promatrajući sve samoubilačke terorističke napade općenito u svijetu, 1980-ih su se prosječno događala oko tri samoubilačka napada godišnje, a danas je taj broj na godišnjoj razini povećan stotinu puta. Prema spremnosti na umiranje u napadima na sportske objekte je zabilježeno 90,59% nesamoubilačkih i 9,40% samoubilačkih napada. Svi samoubilački napadi počinjeni su u 21. stoljeću (više od polovine ukupnog broja zabilježeno je od 2015. do 2017.). U 17 samoubilačkih napada eksplozivno sredstvo je bilo postavljeno na tijelo počinitelja, a u 5 slučajeva je vozilo bombaša samoubojice bilo napunjeno eksplozivom. Bombaši samoubojice bili su muškarci, uz jedan razoran primjer (teroristička organizacija Boko Haram) u kojemu su dvije žene samoubojice u Kamerunu 2015. izvele bombaški napad u vanjskoj perimetriji stadiona pri čemu je ubijeno petero i ozlijeđeno 29 ljudi. Samoubilački napadi na sportske objekte zabilježeni su ukupno deset država u Africi, Aziji i Europi, najviše u Afganistanu (6), Pakistanu i Iraku (4), te Kamerunu (2). Tri napada je izveo (ili je osumnjičen) ISIL, a Boko Haram i talibani izveli su po dva takva napada. Analizom motiva za izvršenje terorističkih napada, u koje prema Löckingeru (2005) spadaju religijski terorizam, narkoterorizam, politički terorizam, ljevičarski odnosno desničarski terorizam, te terorizam jednog slučaja, zamjećuje se da se u kontekstu napada na sportske objekte mogu pronaći primjeri iz gotovo svake od tih kategorija. Ukupan prikaz specifičnih varijabli povezanih s terorističkim napadima na sportske objekte, te komparativni prikaz prema dvama razdobljima, vidljiv je u tablici 3.

Tablica 3. Sumarni prikaz varijabli povezanih s terorističkim napadima na sportske objekte od 1970. do kraja 2017., te komparativni prikaz razdoblja od 1970. do 1999. i od 2000. do 2017. godine.

Varijabla	1970. – 1999.	2000. – 2017.	Ukupno 1970. – 2017.
Broj terorističkih napada na sportske objekte	72	162	234
Broj ubijenih	52	504	556
Broj ozlijeđenih	210	2280	2490
Broj napada s ljudskim žrtvama	21 (29,16%)	124 (76,54%)	145 (61,96%)
Broj napada bez ljudskih žrtava	51 (70,83%)	38 (23,45%)	89 (38,03%)
Prosječan broj žrtava (ubijeni ili ozlijeđeni) po izvedenom napadu	3,63	17,18	13,01
Broj država u kojima je izveden teroristički napad na sportske objekte	25	37	48 (24,61% ukupnog broja država)
Broj država po kontinentima u kojima je izveden teroristički napad na sportske objekte	Azija 8 Europa, Latinska Amerika 6 Afrika 4 Angloamerika 1 Australija i Oceanija 0	Azija 17 Afrika 10 Europa 6 Angloamerika, Latinska Amerika 2 Australija i Oceanija 0	Azija 19 Afrika 12 Europa 8 Latinska Amerika 7 Angloamerika 2 Australija i Oceanija 0
Broj terorističkih napada na sportske objekte (po kontinentima)	Latinska Amerika 26 Europa 25 Afrika 8 Azija 11 Angloamerika 2 Australija i Oceanija 0	Azija 118 Afrika 21 Europa 13 Latinska Amerika 4 Angloamerika 3 Australija i Oceanija 0	Azija 129 Europa 38 Afrika 29 Latinska Amerika 30 Angloamerika 5 Australija i Oceanija 0

Varijabla	1970. – 1999.	2000. – 2017.	Ukupno 1970. – 2017.
Broj žrtava terorističkih napada na sportske objekte po kontinentima (ubijeni ili ozlijeđeni)	Angloamerika 111	Azija 1748	Azija 1753
	Afrika 66	Afrika 405	Afrika 471
	Europa 61	Europa 341	Europa 402
	Latinska Amerika 43	Angloamerika 275	Angloamerika 386
	Azija 5	Latinska Amerika 15	Latinska Amerika 58
	Australija i Oceanija 0	Australija i Oceanija 0	Australija i Oceanija 0
Države u kojima je izveden najveći broj terorističkih napada na sportske objekte	Peru, Španjolska 8	Irak 52	Irak 52
	Kolumbija 7	Pakistan 16	Pakistan 17
	Njemačka 6	Afganistan 12	Afganistan 12
	Čile, Francuska 5	Somalija, Tajland 6	Kolumbija, Španjolska 10
	Južnoafrička Republika 4	Jemen, Sirija 5	Peru 8
	Indija, Salvador, Sjeverna Irska 3	Nigerija 4	Francuska 7
	Alžir, Gvatemala, Izrael, SAD, Turska 2	Indija, Indonezija, Izrael, Kolumbija, Sjeverna Irska 3	Indija, Njemačka, Sjeverna Irska, Somalija, Tajland 6
Broj terorističkih napada na sportske objekte s utvrđenom odgovornošću (ili osumnjičeni)	40 (55,55%)	62 (38,27%)	102 (43,58%)
Broj terorističkih napada na sportske objekte s neutvrđenom odgovornošću	32 (44,44%)	100 (61,72%)	132 (56,41%)
Broj terorističkih organizacija/skupina koje su izvele napade na sportske objekte	27	36	61

Varijabla	1970. – 1999.	2000. – 2017.	Ukupno 1970. – 2017.
Terorističke organizacije/skupine koje su izvele najviše napada na sportske objekte (odgovorni ili osumnjičeni)	Patriotska fronta Manuel Rodriguez (FPMR), ETA (Euskadi ta Askatasuna: Baskijska domovina i sloboda), Radnička stranka Kurdistana (PKK) 3 Pokret 19. travanj (M-19), Fronta za nacionalno oslobođenje Farabundo Marti, Revolucionarni pokret Túpac Amaru (MRTA), Narodna fronta za oslobođenje Korzike (FLNC), Afrički nacionalni kongres, narkoteroristi 2	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL) 8 Al-Shabab, talibani 6 Boko Haram 5 Al-Qaida na Arapskom poluotoku (AQAP), Al-Qaida islamskog Magreba (AQIM), ETA, Oslobođilački pokret za Aceh (GAM), Revolucionarne oružane snage Kolumbije (FARC) 2	Islamska država Iraka i Levanta (ISIL) 8 Al-Shabab, talibani 6 ETA, Boko Haram 5 Radnička stranka Kurdistana (PKK) 4 Patriotska fronta Manuel Rodriguez (FPMR) 3
Udio terorističkih napada prema državi u kojoj su izvršeni (za napade s utvrđenim ili osumnjičenim počiniteljem)	unutardržavni 88,88% transnacionalni 11,11% kombinirani 0,00%	unutardržavni 83,33% transnacionalni 15,15% kombinirani 1,51%	unutardržavni 85,23% transnacionalni 13,72% kombinirani 0,00%
Broj terorističkih napada prema lokaciji izvršenja	stadion (unutarnja ili vanjska perimetrija) 50 (69,44%) sportski kompleksi, klubovi i sl. (unutarnja ili vanjska perimetrija) 22 (30,55%)	stadion (unutarnja ili vanjska perimetrija) 128 (79,01%) sportski kompleksi, klubovi i sl. (unutarnja ili vanjska perimetrija) 34 (20,98%)	stadion (unutarnja ili vanjska perimetrija) 178 (76,06%) sportski kompleksi, klubovi i sl. (unutarnja ili vanjska perimetrija) 56 (23,93%)
Broj terorističkih napada prema spremnosti na umiranje	nesamoubilački 72 (100%) samoubilački 0 (0%)	nesamoubilački 140 (86,41%) samoubilački 22 (13,58%)	nesamoubilački 212 (90,59%) samoubilački 22 (9,40%)

Varijabla	1970. – 1999.	2000. – 2017.	Ukupno 1970. – 2017.
Broj terorističkih napada prema metodologiji izvršenja	eksplozivi i eksplozivna sredstva 56 (77,77%)	eksplozivi i eksplozivna sredstva 143 (88,27%)	eksplozivi i eksplozivna sredstva 199 (85,04%)
	zapaljiva sredstva 8 (11,11%)	oružani napadi 12 (7,40%)	oružani napadi 19 (8,11%)
	oružani napadi 7 (9,72%)	zapaljiva sredstva 5 (3,08%)	zapaljiva sredstva 13 (5,55%)
	ostalo 1 (1,38%)	ostalo 2 (1,23%)	ostalo 3 (1,28%)
	Specifična podjela eksploziva i eksplozivnih sredstava:	Specifična podjela eksploziva i eksplozivnih sredstava:	Specifična podjela eksploziva i eksplozivnih sredstava:
	bombe 52 (92,85%)	bombe 102 (71,32%)	bombe 154 (77,38%)
	vozila-bombe 3 (5,35%)	projektili i sl. 24 (14,81%)	projektili i sl. 25 (12,56%)
	projektili i sl. 1 (1,78%)	vozila-bombe 17 (10,49%)	vozila-bombe 20 (10,05%)

Terorističke organizacije su jasno ustrojene, njihovi članovi su nerijetko visokoobrazovani, često se odriču vlastita identiteta uzimajući nova imena, a operacije pripremaju i izvode u tajnosti, što otežava obranu. Terorističke organizacije imaju definiranu strukturu i procese donošenja odluka, priznate lidere na položajima formalnih autoriteta, razvijaju funkcionalno diferencirane uloge i kolektivne ciljeve koje ostvaruju kao cjelina uz kolektivnu odgovornost (Gunaratna i Oreg 2010). Tradicionalne terorističke organizacije su strogo hijerarhijski ustrojene, dok suvremenije imaju više decentraliziranu mrežnu strukturu (Helfstein 2009) lančanog, zvjezdastog ili svekanalnog tipa, a nerijetko funkcioniraju kao segmentirane policentrične ideološki integrirane mreže (SPIN) (Arquilla i Ronfeldt 2001). Osim Al-Qaide, koja je najpoznatiji primjer decentralizirane mrežne strukture povezane s različitim terorističkim organizacijama, i druge su organizacije nerijetko međusobno povezane. Često imaju tijela za politička odnosno vojna pitanja, informiranje, planiranje i pripremu operacija, tijela za obavještajna, kontraobavještajna i sigurnosna djelovanja, za logistiku, izobrazbu, financiranje i tehniku, te selektivan proces pridruživanja. Primjerice, u priručniku Al-Qaide (*Declaration of Jihad*), kojeg je 2000. godine u Manchesteru policija pronašla u računalu jednog pripadnika, opisane su organizacija i zadaće vojnog krila, potrebne

kvalifikacije i karakteristike članova, upute za krivotvorenje novca i dokumenata, upute za špijunažu i šifriranu komunikaciju, te metodologija napada.

Svaka teroristička organizacija ima svoj kulturni i vrijednosni sklop, kao i svojstven *modus operandi*. Time motivacija članova organizacije postaje racionalnom i moguće ju je promatrati unutar koncepta aksiološke racionalnosti (Tosini 2007). Unatoč različitim pristupima, stručnjaci su danas suglasni da ne postoji određeni tip osobe koja postaje teroristom (Furedi 2009; Intriligator 2010), što dodatno otežava prevenciju terorističkih udara. Interdisciplinarna istraživanja gotovo su eliminirala psihopatološke dimenzije terorista. Način ulaska u terorističku organizaciju je specifičan, najčešće određen fazama, a Olsson (1990) ga je nazvao „modelom osobnog puta“ (*personal pathway model*). Diferencijacija uloga, primjerice u ISIL-u, predviđa četiri kategorije članstva: poklonike koji daju prisegu ali nemaju pristup strukturi ISIL-a, lokalne članove, strane borce i tzv. spavače koji također prisežu na vjernost (Weiss i Hassan 2015).

Broj članova terorističke organizacije koji su upućeni u izvođenje napada najčešće je ograničen, uz strogu kontrolu iznošenja informacija u međusobnoj, nerijetko kriptiranoj komunikaciji (Pillar 2011) tako da probijanje čak i najviših razina odlučivanja ne znači nužno otkrivanje informacija o lokalnim ćelijama, posebice u decentraliziranim organizacijama. Shodno tomu, vrijednost kvalitetne informacije kratkoga je vijeka, što iziskuje pravovremene reakcije (Byman 2014). Jedan od najpoznatijih korištenih sustava za šifriranu komunikaciju Al-Qaida-e, nosi naziv „Tajne Mudžahedina“. Budući da teroristi u pravilu napadaju kada su sigurni u efikasnost napada, na odustajanje ih može navesti čak i manja informacija koju prikupe državne obavještajne službe (Clarke 2004). Iako je Gerges (2011) ustvrdio da Agencija za nacionalnu sigurnost SAD-a (NSA) dnevno prikupi oko 1,7 milijardi zapisa kontroliranih komunikacija, u realnosti su nadležne agencije često suočene s deficitom informacija o terorističkim mrežama (Gerecht 2001). Najbolje to potvrđuje činjenica da su u kolovozu 2001. procjene CIA-e ukazivale na moguće napade Al-Qaide na američke interese i ciljeve u inozemstvu, ali ne i na američkome tlu. Međutim, Al-Qaida je napala SAD na američkome tlu, na što se svojevremeno nije odlučio čak ni Sovjetski Savez. Jedan od najzahtjevnijih izazova protuterorizma je otkrivanje napada tzv. vukova samotnjaka koji mogu, ali i ne moraju pripadati nekoj terorističkoj organizaciji, a koji tijekom pripreme napada uglavnom ne ostavljaju trag komunikacije.

Otežavajuća okolnost u obrani od terorizma je i inovativan i promjenjiv *modus operandi*. Posljednjih godina atentate, otmice aviona, kidnapiranja i „hit and run“ taktike zamjenjuju, primjerice, samoubilački napadi. U tom kontekstu teroristi zbog jačanja sigurnosnih mjera u zračnim lukama mijenjaju mete, pa danas napadaju podzemne željeznice, trgove, turistička odredišta, sportske objekte, kazališta, noćne klubove i sl. Otkako je unazad desetak godina povećan budžet osiguranja velikih sportskih događaja, podaci ukazuju na manji broj napada, odnosno učinkovitost u prevenciji terorističkih napada na najvećim sportskim događajima (teroristički napadi na Olimpijske igre zabilježeni su dominantno u prošlom stoljeću, 1972., 1992. i 1996.

godine), što je kao posljedicu donijelo promjenu meta napada na manje eksponirane, ali također masovne sportske događaje, posebno u bliskoistočnim zemljama. Broj takvih napada zabrinjava. Uzmemo li u obzir konstataciju da se prijetnja koju terorizam predstavlja zapadnom svijetu manje temelji na činjenicama, a više na zamišljanju najgorih mogućih scenarija terorističkih napada (Šušnjara 2017), kao i podatke iz ovog rada koji ukazuju na manje napada na sportske objekte u zapadnom svijetu 2000-ih godina, zamjećuje se da u Angloamerici i Europi terorizam na sportskim objektima ipak nije stvarna prijetnja širokih razmjera. Iako je 2006. zaključeno da su veliki sportski događaji (posebice Ljetne olimpijske igre) bili najčešća meta terorističkih napada (Horne i Manzenreiter 2006), na temelju analiziranih podataka može se reći da danas za najveće sportske događaje veću opasnost od terorističkih udara predstavlja cyberterorizam. Važno je istaknuti i da, usprkos brojnim zabilježenim napadima, terorizam ipak nije uspio značajno omesti održavanje sportskih natjecanja (Hassan 2012), što vrijedi i za današnje vrijeme obzirom na neprekidno održavanje ljetnih i zimskih Olimpijskih igara, Univerzijada, Svjetskih prvenstava u nogometu itd.

Prema Nacionalnoj protuterorističkoj strategiji SAD-a (*National Strategy for Counterterrorism of the United States of America*, 2018), danas je terorizam složeniji i fluidniji no ikad, sa sve većim brojem skupina, mreža i pojedinaca, a protuterorizam ostaje prioritet američke administracije. U borbi protiv terorizma na tlu i *online* istaknuta je i važnost izgradnje instrumenata za sprečavanje radikalizacije i regrutacije, te međunarodna suradnja. Danas se radi i na procesu deradikalizacije, uglavnom u zapadnim zemljama. Iako sa zapadnjačkih stajališta moralno prijeporan, u Saudijskoj Arabiji se bin Nayefov program repatrijacije pokazao daleko uspješnijim od krutih i konzervativnih nastojanja drugih vlada u sprečavanju terorizma. Prema tom obliku amnestije, ekstremisti su mogli tražiti i primiti oprost odričući se zauzvrat nasilja i zaklinjući se na odanost režimu (Panetta i Newton 2014). Coats (2018) predviđa da će teroristi i dalje iskorištavati slabosti nacionalnih država u Africi i Aziji, posebno na Bliskom istoku. ISIL-ove i Al-Qaidine mreže će biti konstantna prijetnja. Al-Qaida će gotovo sigurno ostati glavni akter globalnog terorizma zbog združene snage svojih pet podružnica, a ISIL će se vjerojatno usredotočiti na povećanje globalne prisutnosti, planiranje međunarodnih napada te poticanje članova i simpatizera na napade u domicilnim zemljama.

S obzirom na takve procjene kao i činjenicu da je protuterorizam u pravilu skuplji od terorizma, doprinos ovog rada je u ukazivanju na današnji porast broja terorističkih napada na sportske objekte diljem svijeta (uz specifičnu analizu napada), odnosno skretanje pozornosti na primjere koji se u medijima nešto rjeđe ističu. Podatke iznesene u ovom i sličnim radovima valja razmotriti pri analizama sposobnosti i namjera terorističkih grupa, te analizama terorističke prijetnje koja najčešće podrazumijeva četiri glavna čimbenika: oružje, izvršitelj, objekt i scenarij (*Assessment guidelines for counter terrorism*, 2005). Analiza scenarija provodi se matematičkom strategijom, strategijom prosjeka i sl. (Heuer 1999). Podaci upućuju i na važnost kvalitetne sigurnosne pripreme sportskih događaja i drugih masovnih okupljanja u sportskim objektima, što uključuje integralnu prosudbu ugroženosti, empirijsku i

analitičku provedbu sigurnosnog audita u sportskim objektima i njihovim popratnim prostorima i sadržajima, analizu mjera mehaničke, tehničke i tjelesne zaštite vanjske i unutarnje perimetrije sportskog objekta, kao i kontrolu zračnog prostora nad sportskim objektom zbog potencijalne prijetnje bespilotnih letjelica, sprečavanje zločina u pripremi, korištenje kvalitetne tehnologije za detekciju unošenja potencijalno ugrožavajućih predmeta u sportske objekte itd. Prije iznošenja zaključaka valja ukazati i na ograničenja ovog rada. Iako autoritativna, za istraživanje je korištena isključivo baza Global Terrorism Database. Također, u bazi nedostaju podaci za 1993. godinu, a za neke terorističke napade broj žrtava je neutvrđen. Za pretpostaviti je da je danas, u vrijeme novih tehnologija i umreženosti, jednostavnije pratiti prevalenciju terorističkih napada nego što je to bilo prije trideset ili četrdeset godina.

ZAKLJUČAK

Od 1970. do kraja 2017. godine 61 teroristička organizacija/grupa izvršila je 234 teroristička napada na sportske objekte, a u napadima je 556 osoba ubijeno i 2490 osoba ozlijeđeno. U razdoblju od 1970. do 1999. izvedena su 72 napada, a u napadima su ozlijeđene ili ubijene 262 osobe, dok su od 2000. do 2017. izvedena 162 teroristička napada na sportske objekte, a u napadima je ubijeno ili ozlijeđeno 2786 osoba. Terorizam na sportskim objektima je prije bio selektivniji (diskriminatoran), a danas mu je najčešći cilj masovnost i ubijanje civila u svrhu širenja kolektivnog straha. Najviše je akata počinjeno na stadionima. Otkako je unazad desetak godina povećan budžet za osiguranje velikih sportskih događaja, podaci ukazuju na manji broj napada, odnosno učinkovitost u prevenciji terorističkih napada na najvećim sportskim događajima, što je dovelo do promjene meta napada na manje eksponirane, ali također masovne sportske događaje, posebno u zemljama Bliskog istoka. Broj takvih napada zabrinjava. Danas je cyberterorizam veća opasnost za najveće sportske događaje od terorističkih udara. Usprkos brojnim zabilježenim napadima, terorizam ipak nije uspio značajno omesti održavanje sportskih natjecanja sve do današnjih dana.

LITERATURA

- Arquilla, John; Ronfeldt, David. 2001. *The Advent of Netwar (Revisited)*. U: *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy*, ur. J. Arquilla i D. Ronfeldt. RAND Corporation.
- Assessment guidelines for counter terrorism*. 2005. Center for Risk and Economic Analysis of Terrorism Events (CREATE).
- Atkinson, Michael; Young, Kevin. 2002. Terror games: Media treatment of security issues at the 2002 Winter Olympic Games. *Olympika: The International Journal of Olympic Studies* 9: 53–78.

- Atran, Scott. 2003. Genesis of Suicide Terrorism. *Science* 299(5612): 1534–1539.
- Bilandžić, Mirko. 2014. *Sjeme zla: uvod u studije terorizma*. Zagreb: Despot infinitus.
- Bilandžić, Mirko; Mikulić, Ivica. 2007. Business intelligence i nacionalna sigurnost. *Polemos* 10(19): 27–43.
- Bilandžić, Mirko; Milković, Stjepan. 2009. Specijalne vojno-polijske protuterorističke postrojbe: Hrvatska i svijet. *Polemos* 12(24): 33–60.
- Blaker, Lisa. 2015. The Islamic State's Use of Online Social Media. *Military Cyber Affairs* 1(1): 1–9.
- Boyle, Philip; Haggerty, Kevin D. 2009. Spectacular Security: Mega-Events and the Security Complex. *International Political Sociology* 3(3): 257–274.
- Byman, Daniel. 2014. The Intelligence War on Terrorism. *Intelligence and National Security* 29(6): 837–863.
- Clarke, Richard. 2004. *Against All Enemies: Inside America's War on Terror*. Free Press.
- Coakley, Jay. 2009. *Sports in Society: Issues and Controversies*. McGraw-Hill.
- Coats, Daniel R. 2018. Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community. <https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/2018-ATA---Unclassified-SSCI.pdf> (pristupljeno u studenom 2018.).
- Declaration of Jihad [Holy War] Against the Country's Tyrants Military Series. <https://fas.org/irp/world/para/aqmanual.pdf> (pristupljeno u studenom 2018.).
- Durkheim, Emile. 2012. *Sociologija i filozofija*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.
- Effective Counter-Terrorism: A Critical Assessment of European Union Responses. 2007. Quaker Council for European Affairs (QCEA). Brussels.
- Friedman, Adina. 2003. Terrorism in Context. U: *Terrorism: Concepts, Causes and Conflict Resolution*, ur. R. Scott Moore. U.S. Defense Threat Reduction Agency.
- Foucault, Michel. 1991. Politics and the Study of Discourse. U: *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, ur. Graham Burchell, Colin Gordon i Peter Miller. University of Chicago Press. Str. 53–72.
- Furedi, Frank. 2009. *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Galily, Yair i dr. 2016. Terrorism and Sport: A Global Perspective. *American Behavioral Scientist* 60(9): 1–3.
- Gerecht, Reuel Marc. 2001. The Counterterrorist Myth. *The Atlantic*, srpanj/kolovoz. <http://www.theatlantic.com/past/docs/issues/2001/07/gerecht.htm>. (pristupljeno u studenom 2018.)
- Gerges, Fawaz A. 2011. *The Rise and Fall of Al-Qaeda*. Oxford University Press.
- Giulianotti, Richard. 2005. *Sport: A Critical Sociology*. Polity.
- Giulianotti, Richard; Klausner, Francisco. 2012. Sport mega-events and 'terrorism': A critical analysis. *International Review for the Sociology of Sport* 47(3): 307–323.

- Global Terrorism Database. 2018. <https://www.start.umd.edu/gtd/> (pristupljeno u studenom 2018.).
- Graham, Katharine. 1985. *Terrorism and the Media*. The English-Speaking Union of the Commonwealth. The Churchill Lecture. London, 6. prosinca. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90-00965R000807580003-4.pdf> (pristupljeno u studenom 2018.).
- Gunaratna, Rohan; Oreg, Aviv. 2010. Al Qaeda's Organizational Structure and its Evolution. *Studies in Conflict & Terrorism* 33(12): 1043–1078.
- Hassan, David. 2012. Sport and terrorism: Two of modern life's most prevalent themes. *International Review for the Sociology of Sport* 47(3): 263–267.
- Hassan, Riaz. 2011. *Suicide Bombings*. Routledge.
- Helfstein, Scott. 2009. Governance of Terror: New Institutionalism and the Evolution of Terrorist Organizations. *Public Administration Review* 69(4): 727–739.
- Heuer, Richards J. 1999. *Psychology of Intelligence Analysis*. Center for the Study of Intelligence – Central Intelligence Agency.
- Horne, John; Manzenreiter, Wolfram. 2006. An introduction to the sociology of sports mega-events. *The Sociological Review* 54(2): 1–24.
- Intriligator, Michael D. 2010. The Economics of Terrorism. *Economic Inquiry* 48(1): 1–13.
- Jefferson Lenskyj, Helen. 2002. *The Best Olympics Ever? Social Impacts of Sydney 2000*. State University of New York Press.
- Jones, Seth G.; Libicki, Martin C. 2008. *How Terrorist Groups End: Lessons for Countering al Qaeda*. RAND Publishing.
- Kegley, Charles W. 2003. *The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*. Prentice Hall.
- Khan, Azmat. 2013. The Magazine that "Inspired" the Boston Bombers. *Frontline*, 30. travnja. <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/the-magazine-that-inspired-the-boston-bombers/> (pristupljeno u studenom 2018.).
- King, Neil. 2016. Sport, Terrorism, National Security, and the 'Deep State': Components of a Longitudinal Research Programme. U: *Sport: Identity and Community*, ur. A. Harvey. i R. Kimball. Inter-Disciplinary Press. Str. 51–62.
- Koković, Dragan. 2005. *Sociologija sporta*. Beograd: Sportska akademija.
- Lehmann, Jennifer M. 1993. *Deconstructing Durkheim: A post-post-Structuralist Critique*. Routledge.
- Löckinger, Georg. 2005. *Terrorismus, Terrorismusabwehr, Terrorismusbekämpfung*. Schriftenreihe der Landesverteidigungsakademie – Sonderpublikation.
- Mahan, Sue; Griset, Pamela. 2007. Technology and Terrorism. U: *Terrorism in Perspective*, S. Mahan i P. Griset. SAGE. https://www.corwin.com/sites/default/files/upm-binaries/17849_Chapter_8.pdf (pristupljeno u studenom 2018.).
- Napoleoni, Loretta. 2015. *Uspon islamizma: islamska država i prekranje granica na Bliskom istoku*. Zagreb: Sandorf.

- National Strategy for Counterterrorism of the United States of America. 2018. The White House. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/10/NSCT.pdf> (pristupljeno u studenom 2018.).
- Olsson, Peter A. 1990. The Terrorist and the Terrorized: some Psychoanalytical considerations. U: *The Psychodynamics of International Relationships, Volume 1 Concepts and Theories*, ur. V. Volkan, D. Julius i J. Montville. Lexington Books.
- Ormsby, Avril. 2010. London Olympics 'unavoidably attractive' for cyber attacks. Reuters, 25. studenog. <http://uk.reuters.com/article/idUKTRE6AO2QY20101125> (pristupljeno u studenom 2018.).
- Panetta, Leon; Newton, Jim. 2014. *Worthy Fights: A Memoir of Leadership in War and Peace*. Penguin.
- Pillar, Paul R. 2011. *Intelligence and U.S. Foreign Policy: Iraq, 9/11, and Misguided Reform*. Columbia University Press.
- Pizam, Abraham; Smith Ginger. 2000. "Tourism and Terrorism: A Quantitative Analysis of Major Terrorist Acts and Their Impact on Tourism Destinations" *Tourism Economics* 6(2): 123-138.
- Priest, Dana; William, Arkin. 2011. *Top Secret America: The Rise of the New American Security State*. Little, Brown and Co.
- Reid, Edna i dr. 2005. Collecting and Analyzing the Presence of Terrorist on the Web: A Case Study of Jihad Websites. U: *Intelligence and Security Informatics*, ur. Kantor P. i dr. Springer.
- Richardson, Louise. 2007. *What Terrorists Want: Understanding the Enemy, Containing the Threat*. Random House Trade Paperbacks.
- Riordan, James. 1998. Introduction. U: *Sport and International Politics*, ur. P. Arnaud i J. Riordan. Routledge. Str. 1–2.
- Savitch, Hank. 2003. Does 9-11 Portend a New Paradigm for Cities? *Urban Affairs Review* 39(1): 103–127.
- Schmid, Alex P., ur. 2011. *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. Routledge.
- Senechal de la Roche, Roberta. 2004. Toward a Scientific Theory of Terrorism. *Sociological Theory* 22(1): 1–4.
- Sudworth, John. 2006. Slum dispute over Commonwealth Games. BBC News, 21. listopada. http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/5325034.stm (pristupljeno u studenom 2018.).
- Šušnjara, Dujo. 2017. Politika straha i terorizam: komparativna analiza protuterorističkih strategija Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država. *Polemos* 20(39–40): 147–166.
- Taylor, Robert E.; Caeti, Tory J.; Loper, Kall J.; Fritsch, Eric J.; Liederbach, John R. 2006. *Digital Crime and Digital Terrorism*. Upper Sadle River. NJ: Pearson/Prentice Hall.

- Terrorism Analysis in the CIA: The Gradual Awakening (1972–80). *Studies in Intelligence* 51(1). https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB493/docs/intell_ebb_023.PDF (pristupljeno u studenom 2018.).
- Thackrah, John Richard. 2004. *Dictionary of Terrorism*. Routledge.
- Toohy, Kristine; Taylor, Tracey. 2012. Surveillance and Securitization: A Forgotten Sydney Olympic Legacy. *International Review for the Sociology of Sport* 47(3): 324–337.
- Tosini, Domenico. 2007. Sociology of Terrorism and Counterterrorism: a Social Science Understanding of Terrorist. *Sociology Compass* 1(2): 664–681.
- Treverton, Gregory F. 2008. Intelligence Analysis: Between “Politicization” and Irrelevance. U: *Analyzing Intelligence: Origins, Obstacles, and Innovations*, ur. Roger Z. George i James B. Bruce. Georgetown University Press.
- Victoroff, Jeff. 2005. The Mind of the Terrorist: A Review and Critique of Psychological Approaches. *The Journal of Conflict Resolution* 49(1): 3–42.
- Walsh, James P. 2017. Moral panics by design: The case of terrorism. *Current Sociology* 65(5): 1–20.
- Weder Meyer, Bernd. 1999. Sport and terrorism. U: *The International Politics of Sport in the 20th Century*, ur. J. Riordan i A. Kruger. Routledge. Str. 217–231.
- Weimann, Gabriel. 2004. How Modern Terrorism Uses the Internet. United States Institute of Peace. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr116.pdf>.
- Weimann, Gabriel. 2006. *Terror on the Internet: The New Arena, the New Challenges*. United States Institute of Peace Press.
- Weiss, Michael; Hassan, Hassan. 2015. *ISIS: u srcu vojske terora*. Zagreb: Buybook.

TERRORIST ATTACKS ON SPORTS FACILITIES FROM THE 1970'S UNTIL 2017: FROM SELECTIVE TO MASS DESTRUCTION

Luka Leško

SUMMARY

Match dates known in advance, mass gatherings, high concentration of emotions and publicity at little cost, mark sports facilities as suitable soft targets of terrorist attacks. After attacks on sporting events at the end of the 20th century and on 9/11, security, including counterterrorism strategies, has become one of the most important parts of major sporting events. The aim of the study was to determine the prevalence of terrorist attacks on sports facilities from 1970 to the end of 2017, and comparative analysis of two periods, from 1970 to the end of 1999, and from 2000 to the end of 2017. The Global Terrorism Database was used for data collection. Between 1970 and the end of 2017, 234 terrorist attacks on sports facilities (carried out by 61 different terrorist organizations/groups) were reported, during which 556 people were killed and 2490 injured. Nearly two-thirds of attacks resulted in human casualties, almost a half of them with a mortal outcome. More than double number of attacks was carried out in 2000s, with 10 times larger number of human victims, compared to the period from 1970 to 1999. Before, terrorism on sports facilities has been more selective, while today's targets are commonly mass murders of civilians, for the purpose of expanding collective fear. Since the budget for mega sport events has risen in the last decade, the data point to less number of attacks, and the effectiveness in the prevention of terrorist attacks on major sporting events, consequently resulted in a change of targets to less exposed but also crowded sport events, especially in the Middle East countries. Such attacks are of a worrying number. Despite the numerous reported attacks, terrorism has not been able to significantly disturb the maintenance of sporting events until nowadays. Apart from counterterrorism studies and strategies in the context of terrorist attacks on sports facilities, analysis of the impact of security strategies on civil liberties during sporting events are recommended.

Keywords: terrorism, security, counterterrorism, intelligence, bomb, sport, stadium.

